

ORTAÇAĞIN SOSYOEKONOMİK DÜZENİ: FEODALİZM

MEDIEVAL SOCIOECONOMIC SYSTEM: FEUDALISM

Yrd.Doç.Dr. Cahit AYDEMİR

Dicle Üniversitesi İİBF

İktisat Bölümü

cahit.aydemir@gmail.com

Yrd.Doç.Dr. Sema Yılmaz GENÇ

Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Meslek

Yüksekokulu

semaeyilmazgenc@kocaeli.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, ortaçağa damgasını vuran feodalizm; sosyoekonomik yönleriyle incelenmiştir. Bu bağlamda feodalizmin ortaya çıktığı ve gelişip yıkıldığı ortaçağın, genel karakteristik özelliklerine değinilmiş ve sonrasında da feodalizmin doğuşu, gelişmesi ve yıkılması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Feodalizm, Ekonomi, Sosyoekonomik.

Abstract

In this study, marked by medieval feudalism; socio-economic aspects were examined. In this context, emerged and developed and destroyed feudalism of the medieval, feudalism, the general characteristics mentioned and after the birth, growth and destruction are discussed.

Key Words: medieval, feudalism, economic, socio-economic.

1. GİRİŞ

Çağ değiştiren bir olayın temel özelliği evrensel olmasıdır. Bu da, bir çok sayıda toplumun siyasal, sosyal, ekonomik düzeninin değişmesi ile yakından ilgilidir. İlkçağda hakim olan köleci toplum yapısının değişmesi, bunun yerine feodal toplum yapısının yerleşmesi sonucu ilkçağ kapanmış ve ortaçağ başlamıştır.

Feodalizm, toprağa dayalı bir düzendir. Tarihsel anlamıyla feodalizm, ortaçağa karşılık gelen siyasal, ekonomik ve sosyal düzenin adıdır. Feodalizmin siyasal yönü incelendiğinde bu düzende güçlü merkezi devletler görülmez. Devletlerin birliği yoktur. Çünkü; ülke değişik siyasal birimlere ayrılır. Böylesi bir düzende siyasal birimler arasında birliğin sağlanması oldukça zordur. Dolayısıyla merkezi otorite zayıftır. Feodalizmin ekonomik yönü, tarım etkinliğine ve en önemlisi de mülkiyet olan toprağa dayanır. Bir başka deyişle tarım en önemli faaliyettir ve toprak en önemli mülkiyettir. Kapalı ekonomik yapıda üretim doğrudan pazara yönelik değil, ihtiyacın karşılanmasına yöneliktir. Feodal toplum yapısı ekonomik etkinlik ile bu etkinliğin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan sosyal durumla belirlenir. Değişim yavaştır. Din toplum hayatında belirleyicidir. Nitekim ortaçağda kilise, skolastik zihniyeti kitlelere bu düzen sayesinde aşlamıştır.

2. ORTAÇAĞIN GENEL KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Ortaçağ dönemi bir görüşe göre M.S. 476-1453 yılları arasındaki zaman dilimidir. 476 Batı Roma İmparatorluğunun yıkılış tarihi, 1453 İstanbul'un Türkler tarafından fethi ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılış yılıdır. Roma uygarlığı Akdeniz havzasında varlığını ve etkinliğini, Barbar istilalarına ve bunun doğurduğu yıkıntı ve çöküntülere rağmen VI.yüzyılın sonlarına kadar koruyabilmiş ve sürdürebilmiştir. Ancak Roma uygarlığı ekonomik, kültürel varlığını, birliğini, bütünlüğünü VII. yüzyılda yitirmiştir. Bunun başlıca nedeni Akdeniz havzasında gelişen ve giderek Avrupa'nın, Yakın Doğunun uygarlık merkezleri ile bağlantısını kesen, Doğu ve Batı İmparatorluklarını tümüyle birbirinden koparan İslam egemenliğidir (BARKAN, 1934:38).

Doğu ve batı Akdeniz sahillerini kaplayan İslam egemenliğinin, doğu ile batı arasında yüzyıllardan beri kültür ve ticaret ilişkilerinde ve önemli ulaşım ve bağlantı görevini yapan Akdeniz yolunu, Avrupa ülkelerine kapatması sonucu kara Avrupası doğunun uygarlık merkezlerini ve dolayısıyla dünya ticaretinin dışına atılmış, Avrupa ülkelerinin dünya ticareti ile ilişkilerinin kesilmesi ise bu ülkelerin yeniden yapılanmaları zorunluluğunu ortaya

çıkartmıştır. Barbar istilaları bir taraftan ticaret yollarının kesilmesine, diğer taraftan da kara Avrupası ülkelerinde yeni yapılaşmalara yol açmıştır (GÖZE, 2000:64).

Kavimler Göçü sonucundan İstanbul'un Türklerce fethedilmesine kadar süren Ortaçağ; Merkezi otoritenin güçlü olmadığı, devletlerin birliğinin olmadığı bir süreci ifade eder. Feodalizmin; siyasal, sosyal ve ekonomik bir düzen olduğu bu çağda, Kralların yetkilerinin Papalara oranla daha az ve sınırlı olduğu görülmüştür. En güçlü kurum kilisedir. Ortaçağ bilimsel düşüncenin baskı altına alındığı ve bu yüzden bilim hayatının sönük geçtiği bir dönemdir. Çağın en önemli ekonomik, siyasi ve askeri olayı Haçlı Seferleridir. Ortaçağ, bilimsel, teknik alandaki gelişmelerin yaygınlaşması ve hızlanması ile sona ermiştir.

Avrupa da Kavimler Göçü'nden sonra Roma İmparatorluğunun merkezi yapısı yıkılınca ekonomik bunalım başlamıştır. Roma imparatorluğu yıkıldıktan sonra Avrupa da yaşanan büyük karışıklıklar savaşlar ve yağmalarla birlikte halkın güvenliğini tehlikeye girmiştir. Tarıma elverişli topraklar soylular, din adamları ve savaşçı şeflerin ellerine geçmiş ve kendilerini güven içinde göremeyen yoksullar, asillerin koruması altına girerek onlar için çalışmaya başlamıştır.

Feodalizm; toprağın mülkiyetini, toprak üzerindeki devletin hak ve yetkileriyle memuriyetlere ait görevleri kendilerine mal edinen, eski yüksek memur, büyük çiftlik sahipleriyle, mültezimlerin elinde merkezi devlet egemenliğinin parçalanmasıyla ortaya çıkan bir düzendir(ÇAVDAR, 2003:49). Feodalizmin oluşmasına yol açan en önemli olay Kavimler Göçü dür. V. yüzyıldan VIII. yüzyıl arasında tüm kıtada yerleşmiş ve en güçlü konuma yükselmiştir. Feodal sistem Haçlı Seferleri sonrasında zayıflamaya başlamıştır. Coğrafi Keşiflerle feodalizmin siyasal yapısı zayıflamış, merkezi krallıklar kurulmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle monarşik eğilimlerin güç kazanmasıyla feodalizmin siyasi yapısı çökmüştür. Yine Coğrafi Keşiflerle ticaretin yoğunlaşması ve yeniden önem kazanmasıyla tarımsal toplum yapısının içinde ticaret toplumu olgunlaşmaya başladığından feodalizmin ekonomik yapısındaki köklü değişimler başlamıştır (GÜRAN, 1999:27). Sanayi Devrimi ile sanayi toplumuna geçilmiştir. Böylece feodal üretim ilişkileri sona ermiş, yeni bir üretim ilişkisi başlamıştır. Fransız İhtilali ile de Feodalizm tarihsel olarak sona ermiştir.

3. FEODALİZMİN TANIMI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Feodalizm, sözcük anlamıyla toprağa dayalı düzen anlamına gelir. Tarihsel anlayışla feodalizm; Ortaçağa karşılık gelen siyasal, ekonomik ve sosyal düzenin adıdır. En geniş tanımıyla Feodalite toprağın ve toprak üzerindeki egemenliğin parçalandığı üretim ve yönetim

sistemidir(GÖZE, 2000:42). Feodalizmin siyasal yönünde güçlü merkezi otorite görülmez. Devletlerin birliği yoktur. Çünkü ülke değişik siyasal birimlere ayrılmıştır. Böylesi bir rejimde siyasal birimler arasında birliğin sağlanması oldukça zordur dolayısıyla merkezi otorite zayıftır.

Feodalizmin ekonomik yönü tarım etkinliğine ve en önemli mülkiyet olan toprağa dayanır. Dolayısıyla tarım da en önemli faaliyettir. Ekonomik yapı Otarşıktır. Feodalizmin sosyal yönünü, toprağı işleyen serf ile toprak sahibi senyör arasındaki ilişki tayin eder. Senyör koruyandır. S erf korunandır. Toprağın işleyeni ile sahibi arasındaki bu ilişki yönetilen, yöneten ilişkisidir. Bu eşitsizlik demektir. Sınıflı bir toplum yapısında sömürülen-sömüren ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Feodal ekonomi düzeninin temel yasası bir artık ürün elde edilmesidir. Bu fazlalıkla senyörlerin ve adamlarının gereksinimleri karşılanmıştır. Bu üretim sürecinde para dolaşımı ve onun doğurduğu artık değer yoktur. Bu yüzden köle emeği senyörü zenginleştirmiş; fakat hiçbir zaman bir sermayedar durumuna getirmemiştir. Feodal beylerin malikanesi kapalı bir ekonomik birim olmuştur(ÇAVDAR, 2003:49).

Feodalizmde halk çeşitli sosyal sınıflara ayrılmıştır. Bu yüzden eşitsizlik hakimdir. Aristokrasi (sosyo sınıfı) sistemde güçlüdür. Ortaçağın sonlarına doğru kentlerde ticaretle uğraşan burjuvalar(kentsoyluları) ile aristokratlar arasında çelişki vardır. Avrupa'nın Feodal düzeninde kilise özel bir yer tutar. Kilise, topraklarının çok büyük olması, iyi örgütlenmiş hiyerarşisi ve dinsel etkisiyle düzenin en büyük politik, ekonomik gücü olmuştur. Kilise; feodal düzeni, Tanrının istediği bir düzenmiş gibi gösterip onu haklı çıkarmaya, korumaya çalışmıştır.

3.1. Feodalizmde Başlıca Sınıflar

- Büyük toprak sahibi asiller,
- Din adamlar,
- Burjuvalar,
- Köylüler,
- Serfler,
- Serbest köylüler.

Serfler toprağa bağlı kölelerdir ve hiçbir hakları yoktur. Serbest köylüler ise istedikleri yerlere gidebilirler, belli bir ücret karşılığında feodal beylerin topraklarında çalışabilirlerdi. Şehirlerde yaşayanlar ticaretle uğraşmışlar, zamanla zenginleşmişler ve

bağlı oldukları senyörden özgürlüklerini satın almışlardır. Bu kesime de Burjuvalar denilmiştir.

3.2. Köleci Toplumun Çözülmesi ve Feodalizmin Oluşması

Feodalizm, köleci düzeni çözmüştür. Ancak bu her yerde böyle olmamıştır. Tarihi gelişmelerindeki özellikler sonucu köleciliğe dayalı üretim tarzını yaşamamış olan ülkelerde feodalizm, ilkel toplumu çözmüştür. Feodal ilişkilerin tek tek ülkelerdeki oluşum sürecindeki bütün farklılıklara ve o ülkelerdeki özelliklere rağmen, bu sürecin başlıca ekonomik içeriği her yerde aynıdır ve feodal büyük mülkiyetinin ortaya çıkması ile dolaysız üreticinin toprak sahiplerine bağımlı köylülere dönüşmesi şeklindeki birbirine iç bağlarla bağlı iki momentten meydana gelmiştir. Feodal dönemdeki büyük toprak mülkiyetinin tipik biçimi Feodelerdir (Orta Çağda savaş hizmeti ve sadık kalma karşılığında geçici olarak verilen toprak mülkünün eski Cermence deki adı) Bu nedenle, temelinde toprak mülkiyetinin bu özel biçimi yatan sosyo-ekonomik düzen, feodalizm adını almıştır (ZAGOLOV vd., 1976:99).

Batı Avrupa'da ve bazı Akdeniz ülkelerinde(İtalya, İspanya, Fransa, Bizans ve diğer bazı ülkeler)feodal üretim tarzı, Antik köleciliğin çözülmesiyle oluşup gelişmiştir. Feodal üretim ilişkilerinin ortaya çıkışı, Roma İmparatorluğunu fethetmiş olan kabilelerde ilkel komünal ilişkilerin çözülmesi ve özel mülkiyet ve sınıf ilişkilerinin oluşması sayesinde hızlanmıştır. Bu kabileler Roma topraklarının büyük bir bölümüne el koymuşlardır.

Üretimin gelişmesiyle özel mülkiyet ilişkileri ve buna bağlı olan sosyo-ekonomik eşitsizlik giderek ortaklaşa topluluğa etkide bulunmuş ve onu çözmüştür. Böylece Roma'ya boyun eğen Cermen, Slav ve diğer kabilelerin toplumsal ve ekonomik hayatında Gens aristokrasisinin ekonomik ve politik olarak farklılaşması, en zengin köylülerin sosyal bakımından daha yüksek bir düzeyde yer alması, askerliğin meslek haline gelmesi ve askeri şeflerin topluluğa kendi iradelerini zorla kabul ettirmesi, toprağa bağlanan savaş tutsaklarının sömürülmesi gibi yeni feodal ilişkilerin tohumlarını oluşturan olgular meydana getirmiştir. Gens soylularının, ordu komutanlarının ve bazı zenginleşen topluluk köylülerinin ellerinde daha büyük miktarda toprak yoğunlaşmış ve bunların topluluk üzerindeki etkinlikleri artmıştır. Aynı zamanda köylülerin ana kitlesi bunlara kişisel olarak bağlanmıştır (ZAGOLOV vd., 1976:101).

Senyörlük özüne dayalı mülkiyet ilişkileri IX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Senyörlükle birlikte özgür köylülerinin serfleştirilmesi de gerçekleşmiştir. Köylülerin bir bölümü, feodal beyleri kendilerine bağımlı kılarak doğrudan zor kullanım yoluyla serf haline getirmiştir. Pek çok durumda ise köylüler, sık sık olan savaşların, soyluların keyfiliğinin, devletin koyduğu sayısız iflas ettirici vergilerin, kötü hasatların ve diğer sebeplerin durumlarını zorlaştırması yüzünden büyük toprak sahiplerinden yardım ve destek aramışlar ve böylece bunlar köylülerin efendisi (senyör)olmuşlardır. Kendini bir efendinin koruyuculuğuna bırakan bir köylü, kişisel olarak ona bağlanmış ve ona belli vergiler ödemeye mecbur olmuştur. Bütün bu süreçler Batı Avrupa ülkelerinde feodal üretim tarzının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır(ZAGOLOV vd., 1976:102).

3.3. Feodalitenin Ekonomik Yapısı

Feodalizm, kapitalizm öncesinde soylu toprak sahiplerinin egemenliğine dayanan bir toplum düzenidir. Feodal toplum asırlarca devam etmiş olan köleci toplumun son bulmasıyla doğar. Bu toplum esas itibariyle bir tarım toplumdur ve tarımda serf emeği köle emeğinin yerini alır. Feodal toplumun üretim ilişkilerinin temeli, feodal beyin toprak üzerindeki mülkiyet hakkı ile dolaysız üretici olan serf üzerindeki sınırlı mülkiyet hakkı altında yatar(NİKİTİN, 1990:37). Serf, köle ile özgür insanın ortasında yer alır. Serfler üretim aracı olan toprağa malik değildir; ancak toprağı işlemekte kullandığı araçlar kendisindedir. Serfler, ektiği topraktan bir yandan kendi geçimini sağlarken diğer yandan bu topraktan feodal bey için çalışır. Bu anlamda serfler geçimini sağladığı küçük toprak parçasının kendisinin olması anlamında toprağın malikidir (EATON, 1990:26).

Feodal üretim tarzının temeli; egemen feodal beyler sınıfının arazi ve toprak mülkiyeti ile feodal beylere kişisel olarak bağımlı ve toprağa bağlı olan dolaysız üreticilerin, köylülerin sömürülmesidir. Feodal toprak mülkiyeti, toprağın feodal beye ait olmasıyla tanımlanır. Çeşitli doğu ülkelerinde, özellikle erken feodalizmde, feodal devlet de toprak sahibiydi. Feodal beyin arazilerinde yalnızca sayısız irili ufaklı köy değil, aynı zamanda birçok şehir de bulunmuştur. Bu nedenle feodal beylerin sömürüsüne yalnızca köylüler değil, şehirli zanaatkarlar da uğraşmıştır. Feodal mülkiyet, feodal beyin belli toprak parçası üzerindeki, orada oturan insanlar üzerindeki egemenliği de kapsayan sınırsız egemenliğini demektir. Toprak mülkiyeti ilişkileri kişisel bağımlılık ilişkilerine ayrılmaz bir şekilde bağlı olmuştur. Kişisel bağımlılık ilişkileri feodalizmin tüm toplumsal ve ekonomik düzenine işlemiştir(DOBB, 1992:382).

Feodalizmde toprak başlıca üretim aracıdır ve toprak mülkiyeti ilişkileri feodal üretim tarzının tayin edici ilişkileridir. Feodal toprak mülkiyetinin ekonomik olarak gerçekleşmesi, her durumda ekonomi nesnesi olarak ellerinde toprak bulunması gereken köylülerin dolaysız üretim sürecini kabul etmelerini gerektirir.

Feodal toplumda yürütülen temel üretim biçimleri angarya ekonomisi ve faiz ekonomisidir. Bu iki üretim biçiminde ortak olan özellikler şunlardır (ZAGOLOV vd., 1976:105):

- Serf, feodal beye kişisel olarak bağımlıdır,
- Feodal bey, işlenen tüm toprağın sahibidir,
- Serfin üzerinde bireysel kullanımı için üretim yaptığı bir toprak parçası vardır,
- Bütün tarımsal üretim serflerin emeği ve canlı-cansız iş aletleriyle yürütülür,
- Ekonomi dışı zor kullanılmasıyla köylüleri artı emek harcar ve toprak sahibi için artı ürün yaratır.

Angarya ekonomisinde feodal mülk olan tüm toprak ikiye ayrılırdı. Bir bölümü bey toprağı idi. Burada tarımsal ürünler, köylülerin emeği ve araç gereçleriyle üretilir ve tamamen feodal toprak sahibi tarafından mülk edinilirdi. Böylece köylüler bey toprağı, köylü payı şeklinde tanımlanırdı. Köylüler bu toprak üzerinde kendileri için çalışır ve gerekli ürünü yani köylünün kendisinin ve ailesinin yaşaması için ve yıpranan canlı cansız üretim araçlarının yeniden üretimi için gerekli olan ürünü üretti. Angarya ekonomisinde feodal bey tarafından sömürülen üreticinin geçimi için gerekli ürünü ile artı ürünü zaman ve mekan bakımından birbirinden ayrılırdı. Köylü, haftanın bir kısmında kendi toprağında, öteki kısmında bey toprağında çalışırdı (ZAGOLOV vd., 1976:107).

Faiz ekonomisinde bütün topraklar köylülere dağıtılmıştır. Toplam tarımsal ürün çalışan faiz köylüsü tarafından yaratılırdı. Köylüler üretilen ürünün bir bölümünü faiz olarak feodal beye verirler, diğer bölümüyle de işgüçlerini yeniden üretilip ailelerini besledikleri gibi canlı cansız üretim araçlarının yeniden üretimini de sağlardı. Faiz ekonomisinde köylü, tüm emeği, yani gerekli ve artı emeği kendi ekonomisinde harcardı.

Feodal ekonominin en önemli özelliklerinden biri, üretimin doğal karakteridir. Feodal beyin ve köylülerin bireysel tüketimi kadar üretici tüketimleri de hemen hemen feodal mülk içerisinde üretilenlere dayanıyordu. Köylü, gerekli ürünlerin hemen hemen hepsini ailesiyle birlikte kendi ekonomisinde üretti. Buna çoğu kez el sanatları aletleri de dahildir. Çünkü; tarım çoğu zaman yandan para ranta geçilmesiyle birlikte artı ürünün bir bölümünü yada

hepsinin paraya dönüşmesine rağmen, köylü ekonomisinde üretilen toplam ürünün önemli bir bölümünü teşkil eden gerekli ürün, genel olarak mal biçimini olmadı (EATON, 1990:28).

Üretici güçlerin gelişmesi ve toplumsal işbölümünün derinleşmesiyle birlikte mal üretimi ve mal dolaşımı da belli sınırlar içerisinde gelişti. Fakat mal üretimi feodalizmin doğal ekonomisinde sadece ikincil bir rol oynadı. Mal üretimi feodal üretimin hizmetindeydi ve özellikle erken feodalizmde yardımcı bir fonksiyona sahipti.

Köylüler ve zanaatkarlar ile şehir zanaatkarları arasındaki ticaretin genişlemesiyle birlikte iç pazarlar oluştu. Ticaretin yardımıyla tarım ve el sanatları arasında ekonomik ilişkiler ortaya çıktı ve pekişti. Feodalizmde feodal beyin el koyduğu artı ürünün başka ülkelerden getirilen lüks maddelerle değişimini ticaret sermayesi sağlıyordu. Ticaret sermayesi, bunun yanı sıra köylü ve zanaatkarlar arasındaki değişimin de aracı durumundaydı. Tüccarın ticaret karı, eşdeğerli (eşit)olmayan değişimden kaynaklanıyordu. Tüccar metaları değerlerinin altındaki fiyatlarla satın alır, değerlerinin üzerinde satardı. Tüccar kârının kaynağı dolaysız üreticilerin köylülerin ve zanaatkarların ürettikleri artı ürün ile bazen de gerekli ürünün bir bölümüydü (DOBB, 1992:33).

Dış ticaretin gelişmesiyle birlikte mal üretim ve dolaşımının farklılaşması da güçlendi. Dış ticaret, köleci toplumda oldukça gelişmiş, fakat kölecilikten feodalizme geçiş sırasında biraz gerilemişti. Üretimin artması ve mal para ilişkilerinin genişlemesi dış ticareti yeniden canlandırdı. Dış ticaret daha çok Avrupa ülkeleri ile Doğu ülkeleri arasında yapılıyordu. Arap ve Bizanslı tüccarlar Özellikle IX. yüzyıla kadar aktif bir aracı rolü oynadılar. Onlar Avrupa ya lüks maddeler getirip buna karşılık Doğu da satılmak üzere madeni eşyalar, yün, keten ve tahıl satın alırlardı. 9. Yüzyıldan sonra Avrupalı tüccarlar dış ticarete daha önemli bir rol oynamaya başladılar. Venedik, Cenova ve diğer bazı şehirler büyük ticaret merkezleri haline geldi. Avrupalı tüccarların Doğuya yaptıkları seferler arttı. İç ve dış ticaretin artmasıyla birlikte para dolaşımı da gelişti. Dolaşımdaki para miktarı arttı ve sikke basımı mükemmelleşti. Önemli gelişmesine rağmen ortaçağ ticareti gene de belli sınırlar içindeydi. Tabii ekonomi, küçük devletçilik, yolların bozukluğu, ulaşım araçlarının geriliği, standart bir ölçü ve para biriminin olmaması, feodal beylerin sık sık tüccarları zorla soymaları ortaçağ ticaretinin gelişmesini engelliyordu(ZAGOLOV vd., 1976:110).

Feodal toplumda mal para ilişkilerini genişlemesiyle birlikte tefeci sermayesi de gelişti. Tefeciler feodal soylulara olduğu kadar zanaatkar ve köylülere de borç para veriyordu. Tefeciler feodal soylulara olduğu kadar zaatkar ve köylülere de borç para veriyordu. Köylü ve

zanaatkarların yarattıkları artı ürün ile gerekli ürünün bir bölümü, ticaret kârını olduğu kadar tefeci faizinin de kaynağıydı. Mal para ilişkileri genişler ve yaygınlaşırken, feodal mülk de artan ölçüde pazara dahil olmaya başladı. Lüks maddelerde şehir zanaatkarlarının ürünlerini satın alabilmek için feodal beylere daha fazla para gerekli oluyordu. Böylece, köylülerin angarya ve tabii ödemelerini para ödemelerine çevirdiler. Bununla köylü ekonomisi pazara dahil oldu (ZAGOLOV vd., 1976:112).

3.4. Feodalitenin Siyasal Yapısı

Siyasal görünümü ile feodal düzen, merkezi devlet iktidarını oluşturan gücün olmadığı ve merkezi devlet iktidarını oluşturan gücün olmadığı bir düzendir. Devlet iktidarı ve devletin egemenliği kavramı yoktur, kişisel hizmet ve sadakat ilkesine dayanan feodal düzen, modern devlet düzeni anlayışına açıkça ters düşüyordu. İnsanlar merkezi bir otoriteye değil, fakat toprak sahibi senyörlere bağlıydı. Toprağa sahip olan kişi, o toprakta yaşayan insanlar üzerinde egemenlik hakkına sahipti. İktidar anlayışı bir kişinin ve ailenin özel mal varlığı içinde değerlendirilmekteydi(GÖZE, 2000:71).

Feodal düzende siyasal ve idari yetkiler kişilerin mal varlığına dahil haklardır. Senyör siyasal ve idari hakları ve yetkileri kullanmaktadır. Çünkü; bu haklara ya miras yoluyla ya da başka birisinden satın alarak sahip olmuştur. Yargı yetkisi, merkezi bir devlette örneğin monarşide bir devlet hizmetiyken ve ülkenin her yerinde bu görev kral adına karar veren memurlar tarafından yerine getirilirken, ortaçağda böyle bir adalet hizmeti mevcut değildir. Herkes kendi senyörünün mahkemesinde yargılanırdı. Adalet kişiler arası ilişkilerin bir sonucu olarak sağlanırdı. Ortaçağda adaletten değil; fakat adaletlerden söz edilir. Yargı gücü parçalanmıştır, siyasal iktidar parça parça kullanılır, yargı gücünde olduğu gibi para basma yetkisi de devredilebilen, kiralanabilen, bölünebilen bir yetkidir (GÖZE, 2000:72).

Feodal düzende Senyör, çeşitli güç ve yetkilerle donanmış olarak senyörlüğünü yönetmektedir. Feodal düzende siyasal birim senyörlük olmakla beraber bu birim içinde de bütünlük yoktur. Aynı toprak parçası üzerinde yargı yetkisi iki, üç parçaya bölünmüş olabilir. Yine aynı toprak üzerinde yargı yetkisine sahip olmayan bir senyör para basma yetkisine sahip olabilir ve yine aynı toprak üzerinde vergi toplama yetkisi bir manastıra ait olabilir. Akla gelebilecek tüm ilişkiler geçerlidir. Devlet yetkileri alım satım konusu olunca, her türlü yetki ve güç alış verişinin mümkün olması doğaldır.

Feodal senyörlükler üç grupta toplanmıştır. Birinci grupta Baronluklar yer alır. Yani dükler, kontlar, vikontlar, markiler ve baronlar. Bunların toprakları üzerinde tam egemenlik

hakları vardır. Bu durum “her baron kendi baronluğunda hükümdardır” sözü ile açıklanır. İkinci sırada ise hükümdar olmadıkları gibi kaza yetkisine de sahip olmayan Senyörler gelir (GÖZE, 2000:72).

3.5. Feodalitenin Sosyal Yapısı

Feodal toplumda iki temel sınıf vardır: feodal ve onlara bağımlı köylüler. Başlıca üretim aracının ve toprağın mülkiyetini ellerinde bulunduran feodal beyler egemen sınıftı. Ancak bunların yapısı homojen değildi. Feodal toprak mülkiyetinin yapısındaki hiyerarşi toplumsal hayatta da bir hiyerarşiyi doğuruyordu. Küçük toprak beyleri yüksek soylulara ödeme yapmakla yükümlüydü. Beyler savaşlarda soyluların yanında yer alırlar, buna karşılık onlar da küçük beyleri korur ve himaye ederlerdi. Koruyucu beye Senyör, korunma isteyen Vassal denirdi. Bir Senyör aynı zamanda daha güçlü bir feodal beyin Vassalı olabilirdi(GÜRAN, 1999:30).

Feodal beyler(toprak sahipleri) egemen sınıf olarak tüm siyasi gücü ellerinde bulunduruyordu. Egemen sınıf, iki imtiyazlı zümreden meydana geliyordu; soylular ve ruhban sınıfı. Soylular birinci zümreyi oluşturuyorlardı. Bunlar, bu dünyanın feodal beyleriydi; krallar, prensler, dükler, baronlar, kontlar vs. idi.

Ruhban sınıfı ise kilise beylerinden, başpiskoposlardan, piskoposlardan, başrahiplerden, rahiplerden vs. oluşuyordu. Nüfusun geriye kalan kısmı ise üçüncü grubu yani, hiçbir politik imtiyazı hatta büyük bir bölümünün hiçbir siyasi hakkı olmayan ezilen nüfusu oluşturuyordu. Hiçbir politik hakkı olmayan ve feodal beylere bağımlı köylülük feodal merdivenin temelini teşkil ediyordu (N.A ZAGOLOV vd., 1976:117).

Şehirde de sosyal bir farklılaşma vardı. Burada nüfusun büyük bir bölümü zanaatkarlar ve tüccarlardan oluşuyordu. Ortaçağ kentinde birbirinden kesin bir şekilde ayrılan, homojen sınıflar yoktu. Feodal egemenlikten kurtulan kentlerde tüccarlar, tefeciler ve büyük emlak sahipleri egemendi. Bunlar (particiler denilen) üst tabakayı meydana getiriyorlardı, loncaların başındaki zenginleşmiş lonca ustaları da bu tabaka içindeydi. Sıradan ustalar, kalfalar, çıraklar ve vasıfsız işçilere plep denirdi. Kır ve şehir nüfusunun çeşitli sınıf ve sosyal grupları birbirleriyle, çoğu kez silahlı çatışma halini alan, acımasız bir mücadele içindeydiler. Feodal toplumun üst yapısının özünü ve biçimlerini feodalizmin ekonomisi ve bunun gelişmesiyle ortaya çıkan sınıf mücadelesi belirlerdi(GÜRAN, 1999:31, ZAGOLOV, vd,1976:118).

Feodal ilişkiler sadece köyü değil, şehri de kapsıyordu. Özellikle zanaatkar ve tüccarlar şehirlerde yaşıyordu. Şehir nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan zanaatkarlar ya

beylerinden şehre kaçmış eski serflerden, ya da beyleri tarafından şehre yollanmış serflerden meydana geliyordu. Eski serfler, köydeki bağımlılık zincirlerinden kurtulup şehirde zanaatkar olmalarından sonra yeniden bağımlılığa düştüler. Feodal beyler, toprak mülkiyeti haklarını kullanarak şehirlerde de bir kişisel bağımlılık sistemi kurarak şehirlilerden çok çeşitli vergiler alıyorlardı (GÖZE, 2000:74).

Şehirlerde el sanatlarının özgül feodal örgütlenme biçimi loncalar şeklinde olmuştur. O şehirde oturan belli bir daldaki zanaatkarların meydana getirdikleri birliklere Lonca deniyordu. Lonca düzeni, şehir el sanatlarındaki feodal ilişkilerin ifade biçimiydi. Bütün toplumda olduğu gibi, loncalarda da sıkı bir rütbe sırası ile bağımlılık sistemi, bir cins hiyerarşi vardı. Kendi atölyelerine sahip olan lonca ustaları bütün haklara sahip lonca üyeleri idi. Lonca ustalarının atölyelerinde, kendilerinden başka bir çok kalfalar ve çıraklar çalışırdı. Ortaçağın loncaları için kurallar katı, imalat ve satış şartları karakteristikti(hammaddelerin, mamul maddelerin, üretim miktarlarının, atölyedeki çalışma saatleri ile çalışma düzeninin tespiti gibi). Lonca böylece söz konusu malın imalat tekeli ni garanti altına alırdı. Zanaatkarlar arası her türlü rekabet yasaktı (GÜRAN,1999:34).

Atölyede usta da çalıştığı için, onun kalfalar ve çıraklardan daha üstün olması yalnızca üretim araçlarının özel mülkiyetinden değil, aynı zamanda ustalık derecesinden de kaynaklanırdı. Usta; çırağı yetiştirir, çırağın kendisine emeğiyle belli bir gelir getirmesine rağmen ona hiçbir ücret ödemezdi. Kalfalar, yetişmiş el sanatçıları olup ustalarından ücret alırlardı.

Şehirler, hem iç ticaret, hem de dış ticaretle uğraşan tüccarların merkeziydi. Feodalizmde ticaret sermayesi çok önemsiz bir rol oynardı. Üretim çok fazla dağılmış ve pazarlar çoğunlukla uzakta olduğundan, küçük üreticiler çoğu kez mallarını kendileri satamazlardı. Böylece tüccarlar aracı rolünü üstlenirdi. Tüccarlar feodal beylere, bir bölümü ülke içinden bir bölümü yabancı pazardan gelen lüks maddeler, silahlar, şarap,baharat vs. satarlardı. Tüccarların, mallan aldıklarından daha yüksek fiyatlara satarken elde ettikleri karlar feodal toprak rantının bir bölümünü içeriyordu.

Feodal merkezi devletin zayıflığı, tüccarları ve onların mallarını korumadaki yetersizliği yüzünden tüccarlar, kendilerini korumak için tüccar birlikleri kurdular. Bu birliklerin üyeleri, seyahatleri esnasında birbirlerine destek olmakla yükümlüydü. Zamanla birlikler bir şehrin tüccarlarının sürekli örgütleri haline geldi. Birlikler, dışta kalan tüccarların rekabetine karşı mücadele eder, ölçü ve tartıları denetler ve satış fiyatlarını tespit ederdi.

Çeşitli şehirlerin birlikleri şu ya da bu bölgedeki mal satışı hakkını elde etmek için birbirleriyle mücadele ederlerdi (N.A ZAGOLOV vd.,1976:120).

Paranın giderek artan birikimiyle birlikte ticaret sermayesinin rolü de değişti. Tüccarlar, başlangıçta değişimdeki tesadüfi araçlar durumundayken, sonraları üreticiler, mallarını şu ya da bu tüccara satan çevreler halinde ayrıldılar. Tüccarlar ticareti çoğu kez tefecilikle birleştirir, zanaatkara ve köylüye kredi verip onları daha çok kendilerine bağlarlardı. Önemli para miktarlarının tüccarların elinde birikmesi onlara, şehir idaresinde söz sahibi olmalarını sağlayacak kadar bir ekonomik güç verdi. Tüccarlık öte yandan feodal bağımlılıktan kurtulmaya çalışan feodal beye karşı durabilecek bir güç haline geldi (YILMAZ, 2004:12).

Feodalizmde köy, politik olarak şehre egemen, çünkü şehirler feodal beyin mülküydüler. Şehirler feodal beye belli vergiler ödemekle yükümlüydüler. Feodal bey, şehirliler için en büyük hakimdi, onun, şehri satmak, miras bırakmak ve rehin vermek gibi hakları bile vardı. Fakat şehrin ekonomik gelişmesi köyün gelişmesinden daha hızlı oldu. El sanatları üretiminin artması ve tefeci ile tüccarların elinde büyük servetlerin birikmesi, sonunda şehrin kır üzerindeki ekonomik egemenliğinin ön şartlarını yarattı.

Feodal egemenlik el sanatlarını ve ticaretin gelişmesini engelliyordu. Bu nedenle şehirler sürekli olarak feodal beye karşı bağımsızlık için mücadele ediyorlardı. Sonunda politik bağımsızlıklarını ve kendi kendini idare etmeyi, sikke hakkını elde etmeyi ve vergi yüklerinden kurtulmayı başardılar. Tüccarlar, tefeciler ve zengin zanaatkarların elinde önemli para miktarı birikmiş olduğu için, şehirler, bu arada feodal beylerden para karşılığında da kurtuldular. Çoğu kez şehirler bağımsızlıklarını silahlı mücadeleyle kazanmak zorunda kaldılar(N.A. ZAGOLOV vd.,1976:121).

4.FEODALİZMİN ÇÖKÜŞÜ VE KAPİTALİST SİSTEMİN DOĞUŞU

Feodalizm, köleci rejimin üretici güçlerinin daha üstün bir gelişme düzeyine tanık oldu. Bu dönemde, tarım tekniği ilerlemiş, saban ve diğer demir aletler geniş ölçüde yaygınlaşmıştı. Yeni tarımın dalları ortaya çıkmış, bağcılık ve buna bağlı olarak şarapçılık ve bahçecilik gelişmiş, yağ ve peynir gibi, hayvancılıkla ilgili dallar da yaygın bir durum almıştı. Çayır ve otlaklar genişletilmiş, toprağın iyileştirilmesinde yeni yöntemler uygulanmıştı(GÜRAN, 1999:32).

Kentlerde, aletler ve hammaddelerin işlenme yöntemlerinde yetkinleşme; zanaat kollarında uzmanlaşma başlamıştı. Silah yapımı, çinicilik, bıçakçılık, kilitçilik, kunduracılık,

saraçlık vb. yeni üretim dalları ortaya çıkmış, döküm ve demir işlenmesi iyileştirilmişti. İlk yüksek fırınlar, 15. Yüzyılda kuruldu. Pusula ve büyük coğrafi keşifler de aynı döneme rastlar.

Bununla birlikte, başlangıçta bağrında yeni üretici güçlerin geliştiği feodal düzen, artık gelişmeyi dizginlemeye başlıyordu. Üretici güçler, feodal üretim ilişkilerinin dar kalıplan ile çatıştı. Feodal sömürü boyunduruğu altındaki köylülük, zoraki çalışmadan dolayı, üretkenlik çok düşük olduğundan, tarımsal üretimi artıramıyordu. Kentler de zanaatçıların emek üretkenliğinin artması, lonca tüzükleriyle dizginlenmişti. Bütün bunlar, eski üretim ilişkilerin kurulmasını gerektiriyordu. Kapitalist üretim ilişkileri, feodal rejimin bağrında doğuyordu (GÜRAN, 1999:32).

Feodalite döneminde, basit mal üretimi, gittikçe yaygınlık kazanıyor, yani değişim amacıyla üretiliyordu. Bu üretim, kişisel emek ve üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulmuştu. Meta üreticileri, kırdada olduğu gibi kentte de, sonu zenginler ve yoksullar olarak farklılaşmalarına varan azgın bir rekabete giriştiler. Pazarın genişlemesiyle durumu az çok iyi olan üretici gittikçe artan bir biçimde, durumu bozulan zanaatçı ve köylüleri işçi olarak tutmaya başladı. Kapitalist ilişkilerin, feodal rejimin bağrında, yavaş yavaş oluşması işte böyle olmuştur (NİKİTİN, 1990:38).

Kapitalizmin doğuşu, bir başka yol daha izler. Burada köylü ve zanaatçılar, ticari sermayenin bağımlılığı altına giderler. Ticari sermaye, önce meta değişiminde aracılık rolündeydi. Daha sonra, lonca kurallarına uygun olarak, küçük üreticiler katında metalar biriktirmeye, onlara hammaddeler sağlamaya, ödünçler vermeye koyuldu. İşte küçük üreticilerin, tüccarların ekonomik bağımlılıkları altına girmeleri böyle olmuştur. Ticari sermayenin bunu izleyen faaliyeti, zanaatçıları, ücretli işçiler olarak çalıştırdıkları tek bir yerde toplamaktan ibaret oldu. Tüccar, sanayici bir kapitalist olurken, ticari sermaye de sanayi sermayesine dönüşüyordu (EATON, 1990:27).

Kapitalizmin oluşum süreci, kıra da uzandı. Ticari üretimin gelişmesi, paranın gücünü artırdı. Bu nedenle feodaller de rantı, para-rant şeklinde istemeye başladılar. Para ile yapılan işlemlerin artması, köylülüğü, kırsal burjuvazi ve yoksul köylü olarak farklılaşmaya götürdü. Kapitalist üretimin, köyde olduğu gibi, kentte de feodal rejimin bağrında doğmuştur. Artık, feodalizmin ortadan kaldırılması, tarihsel bir zorunluluk haline gelmişti.

Feodal düzenin bütün tarihi, köylüler ile senyörler arasındaki sınıf savaşının tarihidir. Bu savaşın, özellikle feodal dönemin sonlarında şiddetlendi. Köylü ayaklanmaları, feodal

düzeni sarsar ve onu yok olmaya doğru götürür. Burjuvazi, feodalizme karşı savaşımın başına geçer ve serflerin ayaklanmasından, feodal beylere karşı, politik iktidarı ele geçirmek ve egemen sınıf haline gelmek için yararlanır.

Feodalizmin temel ekonomik konumu, feodal beyin, kendisine bağımlı serflerin zor yoluyla ürettiği artık ürüne kendi tüketimi için feodal toprak rantı şeklinde el koymasında ifadesi bulur(ZAGOLOV vd.,1976:109). Aynı zamanda, feodal toplumda üretim yerel nüfusun ihtiyaçlarını karşılar. Üretim; tüketim ve kullanım içindir. Bununla birlikte üretim sonucu oluşan artığın bir bölümü feodal beyler tarafından lüks maddeler satın almak için satılır. Zamanla ticaret ve ulaştırmanın gelişmesi üretici güçlere hız verir.

Kentlerin gücü artmış, üretim değişim amacıyla yapılmaya başlanmıştır. Bu üretim, kişisel emek ve üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulmuştur(NİKİTİN,1990:39). Tüccarların elinde büyük servetler birikmiş ve sınıf çatışmaları yoğunlaşmıştır. Bütün bunlar feodalizmin sonunu hazırlamaya başlamıştır.

Feodalizmin çöküşünde toplumsal gelişmenin akışını biçimlendiren çelişkiler söz konusudur. Bu çelişkiler şunlardır (EATON, 1990:61).

- Artık ürünü durmadan artırmak için uğraşan feodal beyle buna karşı çıkan serf arasındaki çelişki,
- Varlığını devam ettirmek için birbiriyle savaşan feodal beyler arasındaki iç çelişki,
- Feodal iktidar ile tüccarlar ve güçlenmeye başlayan kent ve köy kapitalistleri arasındaki çelişki.

Bu çelişkiler feodalizmin ortadan kaldırılmasını tarihsel bir zorunluluk haline getirmiştir. Tek zenginlik kaynağın toprak olduğu, sosyal ilişkilerin toprağa sahip olanlarla olmayanlar arasındaki ilişkiler biçiminde geliştiği bir ortamda, ticaret sermayesinin ortaya çıkması, ticaret hayatının gelişmesiyle ihtiyaçların durmadan çoğalması, kurulu düzenin sosyal yapısını da değiştirmiştir(GÖZE, 2000:75). Çürüyen feodalizmin içinde toprak sahibi sınıfın egemen olduğu bir toplumda değişim için bastıran güçlerin ittirmesiyle (HAYNES, 1999:1). Kapitalizm denilen yeni bir sosyoekonomik sistem doğmuş ve büyümeye başlamıştır.

Feodalizmin yıkılışından sonra yeni kıtaların buluşunu ve buradaki değerli madenlerle gelişen parasal ekonomi, para bolluğunun yarattığı yüksek fiyatlar ve bu fiyatların özendirdiği ticaret kapitalist başlangıcı olan ticari kapitalizmi oluşturmuştur. Bu süreci, kapitalistlerin paradan daha fazla yararlanmak için kredi sistemini kurumsallaştırıp yaygınlık kazandırma süreci izler. Böylece ülke içi ve ülke dışı ticaret para ekonomisiyle genişler (TALAS,

1999:53-54), parasal ekonomideki bu gelişme kapitalist sistemin gelişmesini de beraberinde getirir.

Kapitalist sistemin gelişmesiyle sermaye birikiminde büyük artış başlamış ve kapitalistler tarafından kâr olgusu meşrulaştırılmıştır. Ticaretin genişlemesi ve sermaye birikiminin büyük ölçüde artması emeğin satın alınması ya da kiralanması sürecini başlatmıştır. Bunun yanında değer para ile ölçülmeye ve servet başarının ölçüsü sayılmaya başlamıştır (Yılmaz, 2004:13).

4. SONUÇ

Feodalizm, kapitalizm öncesinde soylu toprak sahiplerinin egemenliğine dayanan bir toplum düzenidir. Feodal toplum asırlarca devam etmiş olan köleci toplumun son bulmasıyla doğmuştur. Bu toplum esas itibariyle bir tarım toplumdur ve tarımda serf emeği köle emeğinin yerini alır. Feodal toplumun üretim ilişkilerinin temeli, feodal beyin toprak üzerindeki mülkiyet hakkı ile dolaysız üretici olan serf üzerindeki sınırlı mülkiyet hakkında yatar. S erf, köle ile özgür insanın ortasında yer alır. Serfler üretim aracı olan toprağa malik değildir ancak toprağı işlemekte kullandığı araçlar kendisindedir. Serfler, ektiği topraktan bir yandan kendi geçimini sağlarken, diğer da yandan bu toprakta feodal bey için çalışır. Bu anlamda serfler malikidir.

Sanayi Devrimi ile sanayi toplumuna geçilmiştir. Böylece feodal üretim ilişkileri sona ermiş, yeni bir üretim ilişkisi başlamıştır. Tek zenginlik kaynağının toprak olduğu ve ilişkilerin toprağa sahip olanlarla olmayanlar arasında biçimlenip geliştiği bir ortamda, ticaret sermayesinin ortaya çıkması, ticaret hayatının gelişmesiyle ihtiyaçların sürekli artması, feodal düzenin yapısını değiştirmiş ve yeni bir sosyoekonomik sistem olan Kapitalizmin doğmasına sebep olmuştur(Yılmaz, 2004:14).

KAYNAKÇA

- BARKAN, Ömer Lütfü; (1954). İktisat Tarihi, İstanbul.
- ÇAVDAR, Tevfik, (2003). İktisat Klavuzu, İstanbul: NK Yayınları.
- DOBB, Maurice, (1992). Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, İstanbul: Bilim Dizisi.
- DENIS, Henri;(1973), Ekonomik Doktrinler Tarihi 1-2, Çev.:Atilla TOKATLI, Sosyal Yayınları.
- EATON, John;(1990), Ekonomi Politik, 2.b, Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- GÖZE, Ayferi; (2000). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 9.b, İstanbul: Beta Yayınları.
- GÜRAN, Tevfik;(1999). İktisat Tarihi, İstanbul: Acar Matbaası.
- HAYNES Mike; (1999). “Kapitalizmin Yüzyılı”, Scoalist Review, Çev.: Türkan Uzun.
- HEATON, Herbert;(1985). Avrupa İktisat Tarihi I, Çev.:M.Ali Kılıçbay-Osman Aydoğuş, Teori Yayınları.
- NİKİTİN;(1990). Ekonomi Politik, 8.b,Sol Yayınları.
- TALAS, Cahit,(1999). Ekonomik Sistemler, Ankara: S Yayınları.
- YILMAZ, Sema;(2004),”Sermaye Birikimi Modelleri Çerçevesinde Türkiye de Sermaye Birikimi Sorunu” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi.)
- ZAGOLOV, N.A, Arzumanyan A.A vd;(1976), Ekonomi Politiğin Temelleri, İstanbul: May yayınları.